

MUTLULUK VE GELİR*

Arş. Gör. Zeynep Çirkin
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Doç. Dr. Türkmen Göksel
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

• • •

Öz

Bu çalışmanın amacı öznel iyi oluş bileşenleri olan mutluluk ve yaşam doyumunun gelir başta olmak üzere çeşitli ekonomik sosyal ve demografik değişkenlerden nasıl etkilendiğini incelemektir. Çalışmada anket yöntemi kullanılmış ve anket yöntemiyle elde edilen veriler sıralı probit (ordered probit) tahmin yöntemiyle tahmin edilmiştir. Çalışmaya ait en önemli bulgularından biri mutluluk ve yaşam doyumunun gelirden farklı şekilde etkilenmeleridir. Gelir seviyesinde meydana gelen artış kişinin mutlu olma olasılığı üzerinde istatistiki olarak anlamlı değilken kişinin daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığı üzerinde istatistiki olarak anlamlıdır. Ayrıca çalışmadan elde edilen diğer önemli bulgular ise kişinin mutlak gelirini değil görece gelirini önemsemesi ve kişinin sahip olduğu gelir arttıkça daha çok gelir elde etmek istemesidir.

Anahtar Sözcükler: Öznel İyi Oluş, Mutluluk, Yaşam Doyumu, Gelir, Sıralı Probit

Happiness and Income

Abstract

The main goal of this study is to examine the relationship between the components of subjective well being (which are happiness and life satisfaction), income and some other socio-demographic factors. In this paper, questionnaire method is used as a data collection tool. The data set is analyzed by the ordered probit estimation method. One of the most important findings of this study is that happiness and life satisfaction are affected by income in a different way. An increase in income level does not have a statistically significant effect on happiness, however it has a statistically significant effect on life satisfaction. We also find that relative income is more valuable than the absolute income for people and their income aspiration level increases with an increase in income level.

Keywords: Subjective Well Being, Happiness, Life Satisfaction, Income, Ordered Probit

* Makale geliş tarihi: 17.08.2015
Makale kabul tarihi: 22.03.2016

Mutluluk ve Gelir

Giriş

Mutluluk pek çok insan için tek olmasa da hayatta ulaşılmak istenen nihai amaçtır. Fakat uzun bir süre, mutluluk ekonomi alanında yapılan çalışmalarda kendine bir yer edinmemiştir. Mutluluğun ekonomik çalışmalarda yer edinmesi sürecinde Easterlin'in (1974) "*Does Economic Growth Improve the Human Lot*" adlı çalışması ve Scitovsky'nin (1976) "*The Joyless Economy: An Inquiry into Human Satisfaction and Consumer Dissatisfaction*" adlı çalışmasının önemi büyüktür. Bu çalışmanın yapılma amacı, kişilerin hayatlarını devam ettirmelerinde önemli bir motivasyon kaynağı olan mutluluğun hayatımızı idame ettirmemizde başat faktör olan gelirden nasıl etkilendiğini Türkiye bağlamında incelemektir. Çalışma anket yöntemiyle elde edilen 2014 yılına ait verilerle yürütülmüştür ve ekonometrik analizde sıralı probit (ordered probit) yöntemi kullanılmıştır.

Halk arasında mutluluk olarak bilinen kavramın, psikoloji literatüründeki karşılığı öznel iyi oluştur. Öznel iyi oluş kavramının üç önemli özelliği bulunmaktadır. Birinci özelliği, öznel olması yani bireyin tecrübelerine dayanmasıdır. İkinci özelliği, öznel iyi oluşun bir taraftan negatif etkileri barındırmazken diğer taraftan da olumlu etkileri barındırmasıdır (Diener, 1984: 543). Üçüncüsü ise öznel iyi oluş ölçümlerinin kişinin hayatıyla ilgili genel bir değerlendirmeyi kapsamasıdır (Diener, 1984: 544). Sonuç olarak öznel iyi oluş bireyin hayatından duyduğu memnuniyetten, hissettiği pozitif duygulardan ve negatif duygular hissetmemesinden oluşan geniş bir kavramdır (Alexandrova, 2005: 302). Öznel iyi oluş kavramı, duygusal bileşen ve bilişsel bileşen olmak üzere iki ana bileşenden oluşmaktadır. Duygusal bileşen (Affective Component) sıklıkla karşılaşılan olumlu duygulanım (güven, ilgi, ümit, heyecan, gurur, neşe gibi duyguları içerir) ve nadiren karşılaşılan olumsuz duygulanımdan (öfke, nefret, suçluluk, üzüntü gibi duyguları içerir) oluşurken bilişsel bileşen (Cognitive Component) ise yaşam doyumundan oluşmaktadır (Myers ve Diener, 1995: 10; Alexandrova, 2005: 302). Perio (2006) da öznel iyi oluşun iki bileşenden oluştuğunu ve mutluluğun öznel iyi oluşun duygusal bileşeni (Affective Component) olduğunu ifade ederken yaşam doyumunun da öznel iyi oluşun bilişsel bileşeni (Cognitive Component) olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca her ne kadar bu iki kavramı birbirinden ayırmanın zor olduğunu söylese de ekonomik perspektiften bakıldığında bu iki kavramı birbirinden ayırmanın faydalı olacağını da belirtmiştir (Peiro, 2006: 348). Bu nedenle bu çalışmada da öznel iyi oluşun farklı bileşenleri olan mutluluk ve yaşam doyumunu ayrı ayrı ele alınmıştır. Gelir değişkeni için farklı sonuçlara

ulaşılırken diğer bağımsız değişkenler için ise benzer sonuçlarla karşılaşılmıştır. Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler aylık gelir miktarı başta olmak üzere cinsiyet, yaş, çocuk sayısı, medeni hal, dini eğilim, gelir memnuniyeti, kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyet, çalışma ortamından duyulan memnuniyet, işsiz kalmama süresi, kişinin kurum veya bireylere yaptığı maddi yardım miktarıdır. Aylık gelir ve ortalama gelir arasındaki fark ile aylık gelir ve kişiyi mutlu edecek minimum gelir miktarı arasındaki fark değişkenlerinin de yaşam doyumu ve mutluluk üzerinde etkili olup olmadığı araştırılmak üzere bu değişkenler modellere bağımsız değişken olarak ilave edilmiştir. Çalışmada mutluluk seviyesi yedi, yaşam doyumu seviyesi ise on kategoride ele alınmıştır. Bağımlı değişkenler sıralı bir yapıya sahip olduğu için tahmin yöntemi olarak sıralı probit (ordered probit) yöntemi kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara kısaca değinilecek olursa, kişinin cinsiyetinin kadın olması, yaşam doyumu ve mutluluk seviyesi üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Diğer taraftan yaş ve çocuk sayısında meydana gelen artış ise mutluluk ve yaşam doyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Beklenildiği üzere çalışma ortamından duyulan memnuniyet, kamusal hizmetlerden duyulan memnuniyet ve gelir seviyesinden duyulan memnuniyet de yine mutluluk seviyesi ve yaşam doyumu üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Aylık gelir miktarı, mutluluk seviyesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı değilken gelirden duyulan memnuniyetin mutluluk seviyesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı olması mutlak gelir yerine görelî gelirin kişinin mutluluğu üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Kişilerin bireylere veya kurumlara yaptığı maddi yardımlar mutlu olma olasılıklarını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılıklarını artırmaktadır. Bu durum bireyin yalnızca kendi faydasını düşünmediğini, bunun yanı sıra çevresindekileri de önemseydiğini gösteren bir sonuçtur. Kişinin gelirinin ortalama geliri geçmesi de kişilerin mutlu olma olasılıklarını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılıklarını artırmaktadır. Aylık gelir ve kişiyi mutlu edecek minimum gelir miktarı arasındaki fark arttıkça (aylık gelir minimum gelirden düşük iken) kişinin mutlu olma olasılığı ve daha yüksek bir yaşam doyumuna sahip olma olasılığı azalmaktadır. Son olarak kişinin geliri arttıkça kendisini mutlu edeceğine inandığı minimum gelir miktarında genel olarak bir artış trendi olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın kalan kısmının akışı şu şekilde özetlenebilir. Çalışmanın birinci bölümünde mutluluk kavramına ve bu kavramın doğası gereği heterojen olan yapısına değinilmiştir. İkinci bölümde öznel iyi oluşun bir diğer bileşeni olan yaşam doyumundan bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde gelir ve mutluluk arasındaki ilişki üzerinde ayrıntılarıyla durulmuş, farklı çalışmalardan ve bu çalışmaların sonuçlarından bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde, kullanılan yöntem, veri seti ve kurulan modellerle ilgili bilgi verilmiştir. Daha sonra ise kurulan modellerden elde edilen sonuçlar yine

bu bölümde değerlendirilmiştir. Son bölümde ise çalışmanın geneliyle ilgili bir sonuç değerlendirmesi yapılmıştır.

1. Mutluluk

Tarih boyunca filozoflar, mutluluğun insan aktiviteleri için mükemmel bir motivasyon kaynağı olduğunu düşünmüşlerdir (Diener, 1984: 542). Bu nedenle bu kavram üzerinde önemle durulmaya devam edilmektedir. Fakat filozofların mutluluk kavramını tartışmaya başlamalarından itibaren mutluluk, üzerinde tam olarak uzlaşılabilen bir konu olmayı sürdürmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar son 30 yılda artış gösterse de mutluluk hala belirsizlikleri olan bir kavramdır (Oishi vd., 2013: 559). Diener vd.'nin (2004) yaptığı çalışmaya göre mutluluk, hayattan alınan zevk, yaşam doyumu, pozitif duygular, anlamlı bir yaşam, hoşnutluk hissi gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. İyi bir hayatın en önemli bileşenlerinden birinin mutluluk olduğu görüşü büyük ölçüde kabul görmektedir. Fakat mutluluk kavramı doğası gereği tek tip bir tanım ile açıklanamamıştır (Diener, Scollon, Lucas, 2004: 188). Rojas (2007: 6) yaptığı çalışmada dokuz farklı mutluluk tanımını ele almıştır.

Tablo 1. Kavramsal Gönderi Teorisini Oluşturan Referans Noktaları

Stoacı Yaklaşım (İçsel)	Mutluluk, her şeyi olduğu gibi kabul etmektir.
Erdem Yaklaşımı (İçsel)	Mutluluk, başkaları ve kendin için doğru şekilde davranmaktır.
Eğlence Yaklaşımı (Dışsal)	Mutluluk, kişinin erişebildiği şeylerden keyif almasıdır.
Anı Yaşama Yaklaşımı (Kısmen Dışsal)	Mutluluk, kişinin yaşadığı her andan keyif almasıdır.
Memnuniyet Yaklaşımı (Dışsal)	Mutluluk, kişinin kendinden ve sahip olduğu şeylerden memnuniyet duymasıdır.
Ütopyacı Yaklaşım (İçsel)	Mutluluk, erişilmez bir olgudur ve biz ona sadece yaklaşmaya çalışırız.
Huzur Yaklaşımı (Kısmen İçsel)	Mutluluk, ulaşamayacağımız şeylerden vazgeçip, sakin ve huzurlu bir hayat sürmektir.
Gerçekleştirme Yaklaşımı (Kısmen Dışsal)	Mutluluk, yeteneklerimizi tümüyle kullanabilmektir.
Dini Yaklaşımı (İçsel)	Mutluluk, Tanrı'yla derinleşen mükemmel bir ilişkinin sonucudur.

Kaynak: Rojas, 2007: 6.

Bu mutluluk tanımlarının bazıları dışsal faktörlere bağlı iken bazıları ise içsel faktörlere bağlıdır. Kişinin sahip olduğu mutluluk algısının içsel ya da dışsal faktörlere bağlı olması çeşitli ekonomik, sosyal ve demografik değişkenlerden farklı şekillerde etkilenebilmesine yol açmaktadır.

2. Yaşam Doyumunu

Yaşam doyumunu, kişinin beklentileri ve sahip olduğu yaşam kalitesi unsurlarından elde ettiği hislerle ilgili bir karşılaştırma olup mutluluktan daha somut temellere dayanan bir kavramdır. Mutluluk ise kişinin yaşamını kendi değerlerine göre dolu, anlamlı ve huzurlu bir şekilde algılama sürecidir. Mutluluk kavramını etkileyen değişkenler bireyden bireye farklılık gösterebileceği gibi, farklı devletlerde, farklı coğrafi bölgelerde ya da farklı değerlere sahip toplumlarda da değişkenlik gösterebilir (Şeker, 2011: 117). Yaşam doyumunu ise kişinin tüm yaşamını olumlu bir değerlendirmeye ele alıp yaptığı derecelendirmedi. Diğer bir deyişle kişinin ulaştığı hayatı ne kadar sevdiğini göstermektedir (Veenhoven, 1996: 6). Dolayısıyla yaşam doyumunu kavramı mutluluğa göre biraz daha nesnellik içermektedir. Bireyin yaşam kalitesini genel olarak değerlendirmesi ile ulaşılan olumluluk derecesi anlamına gelen yaşam doyumunu, sürdürülen yaşamdan alınan hazzın büyüklüğü ile ilgilidir (Veenhoven, 1996: 17). Genellikle öznel iyi oluşun yaşam doyumunu bileşeni daha az dikkat çekmektedir. Yaşam doyumunu, insanların hayatlarını kendi öznel ve benzersiz kriterler seti ışığında değerlendirme sürecini temsil etmektedir. Birey, kendi yaşam koşullarını belirlediği yaşam standartları ile karşılaştırdığında ve sahip olduğu koşulların zihnindeki standartlar ile uyum sağladığını gördüğünde yüksek bir yaşam doyumunu seviyesine sahip olmaktadır. Bu nedenle yaşam doyumunu kişinin kendi belirlediği standartlar doğrultusunda yaptığı bilinçli bir bilişsel değerlendirmedir (Pavot ve Diener, 1993: 164).

3. Gelir ve Öznel İyi Oluş İlişkisi

Öznel iyi oluş çalışmaları uzun bir süre boyunca psikologlar tarafından yapılmış ve ekonomi biliminin uzak durduğu bir alan olarak kalmıştır. Fakat son zamanlarda psikoloji ve ekonomi biliminin iç içe olduğu çalışmalar da yapılmıştır. Bu kırılmaya yol açan en önemli gelişmelerden biri Easterlin'in 1974'te yapmış olduğu çalışmadır. Bu çalışmadan sonra benzer çalışmalar yapılmış ve 90'lı yıllardan itibaren de ekonomistler farklı ülkeleri ve farklı zaman dilimlerini içeren çalışmalarla mutluluğun belirleyicileri üzerinde durmuşlardır (Frey ve Stutzer, 2002: 404). Gelir ve öznel iyi oluşu inceleyen çalışmalarda farklı boyutlar söz konusudur. Bazı çalışmalar tek yıllık ve ülke içinde yapılan değerlendirmelerken bazı çalışmalar ise tek bir yılı içeren fakat

birden fazla ülke içeren çalışmalardır. Diğer taraftan zaman boyutunu analize dahil eden ülkeler arası çalışmalar olduğu gibi ülke içinde yapılan analizler de vardır.

Easterlin (1974), çalışmasında daha mutlu olmak için daha çok paraya ihtiyacımızın olup olmadığını sorgulamıştır. Easterlin (1974) çalışmasında üç farklı boyutta gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiyi ele almıştır. İlk olarak ülke içerisinde yoksul ve zengin bireylerin mutluluk seviyelerindeki farklılıkları incelemiştir. İkinci olarak uluslararası bir karşılaştırma yaparak ülkelerin ortalama mutluluk seviyeleri ve Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) büyüklükleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Son olarak ise zaman boyutu olan bir değerlendirme yapmıştır. Ülke içerisindeki zengin ve yoksul kişiler arasındaki ilişkiyi ele aldığı zaman zenginlerin ortalama olarak yoksullara göre daha mutlu olduğu sonucuna ulaşmıştır. 1970 yılında bir grup Amerikalı ile yapılan çalışmadan elde edilen bulguları incelediğinde yıllık geliri 3.000 dolar ve altında olan bireylerin olduğu grupta “çok mutlu” olduğunu ifade edenlerin oranı %29 iken, yıllık geliri 15.000 dolar ve üstünde olan grupta “çok mutlu” olduğunu ifade edenlerin oranı %56’dır. Diğer taraftan yıllık geliri 3.000 dolar ve altında olan grupta mutlu olmadığını ifade edenlerin oranı %13 iken 15.000 dolar ve üzerinde gelir seviyesine sahip olanlarda bu oran %4’tür. Bu sonuç gelir ve mutluluk arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir (Easterlin, 1974: 100).

1965 yılına ait 7 farklı ülkenin verileri incelendiğinde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Büyük Britanya, Batı Almanya, Tayland, Filipinler, Malezya, İtalya ve Fransa’da yapılan araştırmalarda da zenginler arasında mutlu olmadığını ifade edenlerin oranı, yoksullar arasında mutlu olmadığını ifade edenlerin oranından daha düşüktür (Easterlin, 1974: 101). 1960 yılında 13 farklı ülkeye ait veriler incelendiğinde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. 0-10 ölçeğinde yapılan mutluluk değerlendirmesinde yüksek gelir grubundaki kişilerin ortalama olarak düşük gelir grubundaki kişilerden daha mutlu olduğu gözlemlenmiştir (Easterlin, 1974: 102). Ülkeler arasında yapılan karşılaştırmalar incelendiğinde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Genelde daha zengin ülkelerin ortalama olarak daha mutlu olduğu gözlemlense de bazı ülkelerin (Küba, Mısır) düşük olan kişi başı GSMH büyüklüklerine rağmen neredeyse en zengin ülke olan Amerika kadar mutlu olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmaya göre Amerika’da kişi başına düşen GSMH 2.790 dolar iken Küba’da 516 dolar, Mısır’da ise 225 dolardır. Fakat Amerika’nın ortalama mutluluk seviyesi 6,6 iken Küba’nın ortalama mutluluk seviyesi 6,4, Mısır’ın ortalama mutluluk seviyesi ise 5,5’tir (Easterlin, 1974: 105). Bu noktada ülkelere ait kültürel farklılıkların uluslararası karşılaştırmalarda farklılık yaratacağını söylemek mümkündür. Yani bir grubun içinde görece olarak iyi durumda olmak daha mutlu olmaya sebep olsa da ülkeler arası

karşılaştırmalarda görelî iyilik kavramı yok olmakta ve kültürel farklılıklardan kaynaklanan bir çelişki ortaya çıkabilmektedir. Çünkü görelî gelirin etkisi uluslararası karşılaştırmalarda daha silik hale gelmektedir.

Gelir ve mutluluk arasındaki ilişkide merak edilen sorulardan en önemlisi herkesin gelirinin zamana bağılı olarak aynı anda artması, yani bir ülkede ekonomik büyümenin yaşanmasının zaman içindeki mutluluğumuzu da artırıp artırmayacağıdır. Easterlin (1974) yaptığı çalışmada zamanla nasıl bir değişimin olduğunu gösterecek verinin ne yazık ki kısa olduğundan bahsetmiş ama yine de bir değerlendirme yapmayı uygun görmüştür. Fakat bu değerlendirmeyi yaparken zaman içinde mutluluk kavramının değişikliğe uğramış ve bozulmuş olabileceğini de çalışmasında vurgulamıştır (Easterlin, 1974: 108). Easterlin (1974), 1946-1970 yıllarını kapsayan ve AIPO'dan elde edilen veri seti ışığında 1946-1957 yılları arasında çok mutlu olduğunu ifade edenlerin yüzdesinde bir artış (%39'dan %53'e), 1957-1963 yılları arasında ise çok mutlu olduğunu söyleyenlerin sayısında ciddi bir düşüş (%53'ten %43'e) olduğunu gözlemlemiştir. Aynı dönemler için mutlu olmayanların sayısında da önce azalış ardından artış gözlemlenmiştir (Easterlin, 1974: 109). Ayrıca Easterlin (1974: 121) Amerika'da, özellikle geçmiş yıllarla karşılaştırıldığında araştırmanın yapıldığı yıllarda daha yüksek bir büyüme oranının olduğuna dikkat çekmiştir. Fakat mutluluk seviyesindeki artış süreklilik göstermemiştir. Easterlin (1974) Amerika'ya ait bu verilerle gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiye dair kesin yargılarda bulunmak konusunda dikkatli olunması gerektiğini fakat zaman boyutu ele alındığında ortaya çıkan gelir ve mutluluk arasındaki ilişkinin, yatay kesit analizlerindeki kadar net olmadığını vurgulamıştır. Easterlin (1974: 111) bu etkinin çok net olmamasını görelî gelir kavramına bağlamaktadır.

Easterlin (1974: 118), Duesenberry modeline göre görelî gelirin mutluluğun önemli bir belirleyicisi olduğunu ifade etmiştir. İnsanlar kendi mutluluklarıyla ilgili bir karara varırken referans noktası olarak bir takım standartlara ya da normlara bakarlar ve bu normlar önceki ya da halen devam eden sosyal deneyimlerine göre şekillenir. Bu nedenle gelir grubunun altında bulunanlar kendilerini gelir grubunun tepesinde bulunanlardan daha kötü hissetmektedir. Ülkeler arasında yapılan karşılaştırmalarda görelî gelirin etkisi daha silik hale gelmektedir. Dolayısıyla ülke içinde yapılan analizler, ülkeler arasında yapılan analizlere göre daha güçlü sonuçlar doğurmaktadır. Sonuç olarak ülke içi değerlendirmelerde ortaya çıkan gelir ve mutluluk arasındaki pozitif ilişkinin belli bir zaman ya da mekan için ülkeler arasında yapılan karşılaştırmalarda daha zayıf olduğu gözlemlenmiştir (Easterlin, 1974: 119).

Easterlin (1974: 121), aynı zamanda çalışmanın yapıldığı yıllar arasında büyümede meydana gelen bu artışın geçmiş yıllarla karşılaştırınca ne kadar büyük olduğunun da bireyler tarafından görmezden geldiğini de ifade

etmiştir. Easterlin'in (1974) bu ifadesi, Diener'in (1999) yaptığı çalışmada vurgulamış olduğu, kişilerin yeni durumlarına uyum sağlama kabiliyetlerine işaret etmektedir. Diener (1999), yaptığı çalışmalarda bir kişinin gelirinde meydana gelen değişikliğin yaşam standartlarında artış ya da düşüş ile öznel iyi oluş seviyesini geçici olarak artırabileceğinden veya azaltabileceğinden bahsetmiştir. Fakat Adaptasyon Teorisi gereği, zaman içinde kişi yeni standartlarına uyum sağladığı için bu etki uzun vadede yok olmakta ve gelir artışının zaman serisi analizlerde mutluluk üzerinde etkisinin olmadığı gözlemlenmektedir (Diener vd., 1999: 287). Dolayısıyla zaman serisi analizlerinin ülke içi ve ülkeler arası değerlendirmelerden farklı çıkması adaptasyon teorisine bağlanabilir.

Easterlin (1995) yaptığı çalışmada herkesin gelirinin aynı anda artmasının herkesin mutluluğunun da aynı anda artması anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Easterlin (1995: 35)'e göre bu durumun nedeni refah algısının dayandığı materyal normların gelirden meydana gelen artışa paralellik göstererek artmasıdır. Bu nedenle ekonomide meydana gelen bir büyümenin etkisi beklenildiği gibi mutluluğu artırıcı yönde olmayabilir.

Carbonell (2005) çalışmasında gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiyi gözlemlendiğinde Easterlin (1974) ile benzer sonuçlara ulaşmıştır. Hem bir ülkedeki zengin kişilerin yoksullara göre ortalama olarak daha yüksek bir mutluluk seviyesine sahip olduğu hem de zengin ülkelerin yoksul ülkelere ortalama olarak daha yüksek bir mutluluk seviyesine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Carbonell, 2005: 999). Carbonell (2005)'e göre gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelerken bazı noktalara özellikle dikkat etmek gerekmektedir. Örneğin, kişinin geliri ve mutluluğu arasındaki ilişki sadece kendi mutlak gelirine bağlı değildir. Aynı zamanda bireyin kişisel istek ve ihtiyaçlarını tatmin etmesine de bağlıdır. İkincisi, bireyin gelir algısı kişinin geçmişteki gelir durumunun yanı sıra kişinin kendini kimlerle karşılaştırdığına da bağlıdır (Carbonell, 2005: 999). Bu durumu Easterlin (1995: 36) çalışmasında mutluluk ya da öznel iyi oluşun kişinin geliriyle doğru orantılı, başkalarının geliriyle ise ters orantılı olduğunu ifade ederek dile getirmiştir. Kişinin kendini karşılaştırdığı bu kişiler referans grup olarak bilinmektedir. Üçüncüsü ise kişilerin genellikle yeni durumlarına uyum sağladıktan sonra beklentilerini değiştirmeleridir. Yani gelir artışı kişilerin beklentilerini değiştirmesine sebep olmaktadır. Bu durum hedonik adaptasyon ya da tercih sapması olarak bilinmektedir (Carbonell, 2005: 999). Carbonell (2005: 1015), yaptığı çalışmada yoksul insanların gelirinin referans gruptan düşük olmasının yoksul kişilerin mutsuz olmasına yol açtığı, zenginlerin ise ortalama gelirden daha yüksek bir gelir seviyesine sahip olmalarının onların mutlu olmasına neden olmadığı sonucuna varmıştır.

Stevenson ve Wolfers (2008) yaptıkları çalışmada mutluluk ve yaşam doyumunu ayrı ayrı ele almış ve gelir ile yaşam doyumunu arasındaki ilişkinin gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiden daha güçlü olduğunu bulmuştur. Benzer sonuçlara Kahneman ve Deaton'da (2010) ulaşmıştır. Stevenson ve Wolfers (2008: 28), gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiyi üç ayrı şekilde analiz etmiştir. Bunlardan birincisi, bir toplumdaki varlıklı ve yoksul kişileri ele alarak yaptıkları analizdir. İkincisi, zengin ve yoksul olan ülkeleri ele alarak yaptıkları analizdir. Üçüncüsü ise, ülkelerdeki ortalama mutluluk ve ortalama gelirdeki değişimleri gözlemleyerek yaptıkları analizdir. Stevenson ve Wolfers (2008: 28) bir ülke içerisinde özne iyi oluş ve gelir ilişkisini ele aldıklarında ulaştıkları sonuçların zengin ve yoksul ülkeleri karşılaştırırken elde ettikleri sonuçlarla benzerlik gösterdiğini diğer taraftan zaman serisi analizlerinde ise ülke fakirleştikçe ya da zenginleştikçe mutluluğunda bu değişimlerle aynı yönde hareket ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Stevenson ve Wolfers (2008) yaptıkları çalışmada hem ülke içi ve ülkeler arası tahminlerde hem de zaman serisi tahminlerinde gelir ve mutluluk arasındaki ilişkinin benzer sonuçlar ürettiğini gözlemlemişlerdir. Ayrıca ekonomik büyümenin mutluluğu artırmayacağı ve nispi gelirin kişinin mutluluğu üzerinde daha önemli olduğu fikrini inandırıcı bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Bununla beraber diğer ampirik çalışmalardan farklı olarak pek çok durumda ülkedeki ekonomik büyümenin insanların daha mutlu olmasına sebep olduğunu hatta ekonomik büyümenin daha hızlı gerçekleştiği yıllarda mutluluk seviyelerinde de daha hızlı bir artış olduğunu gözlemlemişlerdir. Fakat Amerika'nın kayda değer bir istisna olarak karşımıza çıktığından bahsetmişlerdir. Amerikalıların son 35 yılda mutluluklarında fark yaratacak hiçbir ilerleme olmamış, hatta kadınların mutluluk seviyelerindeki bir azalma meydana gelmiştir. Diğer taraftan bunun aksine Japonya'da hızlı ekonomik büyüme döneminde mutluluk seviyesinde bir artış meydana gelmiştir. Yaşam memnuniyeti Avrupa'da artış göstermiş ve ekonomik büyümenin daha sağlam olduğu yerlerde kendini daha net bir şekilde göstermiştir. Stevenson ve Wolfers (2008: 29) bir bütün olarak ele alındığında, zaman serisi analizlerinde elde edilen kanıtların daha önce iddia edildiği gibi gelirin zaman içerisinde mutluluk üzerinde etkili olmadığı fikrini desteklemesinin zor olduğunu ifade etmişlerdir.

Perio (2006) da Stevenson ve Wolfers (2008) gibi özne iyi oluşun duygusal bileşeni (Affective Component) olan mutluluğu ve bilişsel bileşeni (Cognitive Component) olan yaşam doyumunu ayrı ayrı ele almıştır. Gelir ile yaşam doyumunu güçlü bir şekilde ilişkili iken, gelir ve mutluluk arasındaki ilişkisinin zayıf olduğunu gözlemlemiştir. Bu sonuçlar mutluluk ve yaşam doyumunun özne iyi oluşun iki farklı yüzü olduğunu göstermiştir. Mutluluk ekonomik faktörlerden nispeten bağımsız iken yaşam doyumunu ekonomik faktörlere güçlü bir şekilde bağlıdır (Perio, 2006: 348). Perio (2006)'ya göre

gelir ve öznel iyi oluş ilişkisini inceleyen çalışmalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda fikir birliğine varılmış iki önemli sonuç vardır. Birincisi, en azından zengin ülkelerde zaman içerisinde gelir arttıkça kişinin mutluluğunda bir artış meydana gelmemektedir. İkincisi, gelir ve mutluluk arasındaki ilişki doğrusal olmasa da zengin ülkelerdeki kişiler, yoksul ülkelere ortalama olarak daha mutludur (Peiro, 2006: 349). Peiro (2006) yaptığı çalışmada, gelirin finansal tatmin üzerindeki etkisinin çok güçlü olduğu, fakat mutluluk ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin küçük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sonuç olarak, öznel iyi oluşun birer parçası olan mutluluk ve yaşam doyumu sosyal faktörlerden benzer şekillerde etkilense de ekonomik faktörlerden farklı şekillerde etkilenmektedir (Peiro, 2006: 362).

Kahneman ve Deaton (2010) yaptıkları çalışmada paranın mutluluğu satın alıp alamayacağını hem duygusal refah hem de yaşam değerlendirmesi açısından ele almışlardır. Bu çalışma için 450.000 kişi ile anket yapılmıştır (Kahneman ve Deaton, 2010: 1). Gelir ve eğitim yaşam değerlendirmesi ile daha yakından ilgili iken sağlık, yalnızlık, sigara kullanımı gibi faktörler ise duygusal refah için nispeten daha güçlü olan belirleyicileridir. Kahneman ve Deaton'ın (2010: 1) çalışmasında kişinin yaşamıyla ilgili yaptığı olumlu değerlendirmesi gelir arttıkça artmaya devam ederken duygusal refah seviyesi ise yıllık gelirin 75.000 dolar olduğu seviyeye kadar devam etmekte fakat bu gelir eşiği aşıldıktan sonra neredeyse değişmemektedir. Kahneman ve Deaton (2010: 1), gelir ile yaşam doyumu arasındaki korelasyonun gelir ve mutluluk arasındaki korelasyondan farklı olduğunu ve bazı durumlarda yaşam doyumu ve gelir arasındaki ilişkinin daha önemli olabildiğini vurgulamıştır. Kahneman ve Deaton (2010) yaptıkları çalışmada daha yüksek gelirin, kişiler ekonomik olarak iyi durumda olsalar bile yaşam doyumunu artırdığını ifade etmiştir. Fakat diğer taraftan gelirin duygusal refah üzerindeki etkisi yıllık 75.000 dolara sahip olduktan sonra gelir artışıyla artmamaktadır (Kahneman ve Deaton, 2010: 2). Sonuç olarak gelirden meydana gelen artışın yaşam doyumunu kişi ne kadar zengin olursa olsun artırdığı, 75.000 doların üzerine çıkıldıktan sonra gelirin artmasının ise mutluluk üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Kahneman ve Deaton, 2010: 4).

Diener ve Seligman (2004), World Values Survey'i kullanarak kişi başına düşen geliri 10.000 dolar ve üzerinde olan ülkelerin oluşturduğu bir grupta ortalama yaşam memnuniyeti ve kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Ortalama gelir seviyesine ulaşıldıktan sonra gelirin refah üzerindeki etkisinin çok düşük olduğunu gözlemlemişlerdir (Diener ve Seligman, 2004: 5). Diener ve Seligman'a göre yoksul ülkelerin gelirinde meydana gelen artışın bireyler üzerindeki etkisi zengin ülkelerdeki bireylere göre daha fazladır. Bu durum azalan marjinal fayda kavramı ile de tutarlıdır (Diener ve Seligman, 2004: 8). Myers ve Diener (1995)'e göre yiyecek,

barınma, güvenlik gibi temel ihtiyaçlar kişinin mutlu olmak için öncelikle sahip olması gereken şeylerdir. Bu ihtiyaçlar karşılandıktan sonra gelir ve mutluluk arasındaki ilişki zayıflamaktadır (Myers ve Diener, 1995: 13).

Layard (2005) ile Frey ve Stutzer (2002), yaptıkları çalışmalarda özellikle temel ihtiyaçların karşılanabilmesi için gereken gelir miktarına sahip olmayanların gelirinde meydana gelen artışın, mutluluk üzerinde önemli bir etki yarattığını ifade etmişlerdir. Fakat bu ihtiyaçlar karşılandıktan sonra gelirden meydana gelen artışın, mutluluk üzerinde etkili olmadığını ya da çok küçük değişimler yarattığını ifade etmişlerdir. Layard (2005), yoksul ülkeler ve zengin ülkeler için gelirin mutluluk üzerinde yarattığı etkiyi incelerken 15.000 doları eşik değer olarak kullanmış ve bu değer altındaki ve üstündeki ülkelerde gelirin mutluluk üzerinde gösterdiği etkinin farklı olduğunu gözlemlemiştir. Diğer taraftan Frey ve Stutzer'de (2002) 10.000 doları eşik değer olarak kullanmış ve bu değer altında ve üstünde gelirin öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin farklı olduğunu gözlemlemiştir (Layard, 2005: 149; Frey ve Stutzer, 2002: 416).

Proto ve Rustichini (2013) yaptıkları çalışmada kişi başına düşen Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH) ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi ülkelere özgü faktörler olmadan incelemiştir. Bu ilişkinin kişi başına düşen GSYH'nin 15.000 doların (2005 yılı Satın Alma Gücü Paritesi'ne göre) altında olduğu ülkelerde arttığını, zengin ülkelerde ise bu ilişkinin düz bir seyir izlediğini ifade etmişlerdir. Kişi başına düşen GSYH'nin 5.600 doların altında olduğu ülkelerdeki yaşam doyumunun, kişi başına düşen GSYH'nin 15.000 dolar civarında olan ülkelerdeki yaşam doyumundan %12 daha az olduğu gözlemlenmiştir. Kişi başı GSYH'nin 30.000 dolar civarında olduğu ülkelerde yaşam doyumu en yüksek seviyededir. Yaşam doyumu fakir ülkelerde GSYH ile artış göstermektedir. Fakat bu ilişki zengin ülkelerde çok daha azdır (Proto ve Rustichini, 2013: 1).

Proto ve Rustichini (2013) gelir ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelerken iki farklı analiz yürütmüştür. Bu analizlerden ilki ülke bazlı model, ikincisi ise bölge bazlı modeldir. Daha sonra ise elde ettikleri sonuçları açıklamak için kullandıkları basit aspirasyon modelini geliştirmişlerdir. Proto ve Rustichini (2013) yaptıkları analizler ile şu sonuçlara ulaşmışlardır. Düşük gelirli ülkelerde yaşam doyumu GSYH ile artmaktadır. Yaşam doyumu ve GSYH arasındaki ilişki 10.000 doların üzerine çıkıldıkça artış oranı azalırken 15.000 doların üzerine çıkıldığında ise ilişki yok olmaktadır. Yaşam doyumu, zengin ülkelerde GSYH arttıkça düşme eğilimi göstermektedir. 2005 yılı satın alma gücü paritesine göre eğer kişi başına düşen gelir 26.000 dolar ve 30.000 dolar aralığında ise yaşam doyumunda zirve noktasına ulaşılmaktadır (Proto ve Rustichini, 2013: 2).

Proto ve Rustichini (2013) Doğu Avrupa ülkeleri dâhil edilmeden 14 Batı Avrupa ülkesi kullanılarak bölgesel bir gözlem yapmışlardır. Bu 14 ülkede GSYH ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Veriler yoksul olan bölgelerde kişi başına düşen GSYH ve yaşam doyumu arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğunu göstermiştir. Fakat bu ilişki varlıklı olan bölgelerde azalmakta ve negatif yönlü olmaktadır. 2005 yılı satın alma gücü paritesine göre yaşam doyumunda zirve noktaya kişi başına düşen GSYH'nin 30.000 dolar ile 33.000 dolar aralığındayken ulaşılmaktadır (Proto ve Rustichini, 2013: 2). Proto ve Rustichini (2013) kişi başı GSYH ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin azalmasını ve daha sonra negatif eğimli olma sürecini Aspirasyon Seviyesi Teorisi (gelir arttıkça daha çok gelir elde etme isteği) ile açıklamıştır.

Easterlin ve Angelescu (2009) ise Stevenson ve Wolfers'tan (2008) farklı olarak yaptıkları çalışmada uzun dönemde GSMH'de meydana gelen artışın mutluluk üzerinde bir etkisinin olmadığına dikkat çekmiştir. Analizde 17 gelişmiş ülke, 9 gelişmekte olan ülke ve 11 geçiş dönemi ülkesi için ele alınmıştır. Bu üç farklı ülke grubu içinde GSMH'de meydana gelen artış mutluluk üzerinde etkili olmamıştır. Ayrıca analiz 37 ülke için tekrar yapılmış fakat yine anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Easterlin ve Angelescu, 2009: 1). Kısaca ifade etmek gerekirse belli bir zaman noktasında mutluluk, doğrudan gelirdeki değişimden etkilenirken belli bir zaman dilimi ele alındığında gelir artışının mutluluk üzerinde etkili olmaması durumuna kısaca "Gelir Mutluluk Paradoksu" ya da "Easterlin Paradoksu" denilmektedir. Bu paradoksa göre kısa dönemli analizlerde gelir ve mutluluk arasında pozitif bir ilişki varken uzun dönemli analizlerde bu ilişki kaybolmaktadır (Easterlin ve Angelescu, 2009: 2-14).

4. Metodoloji

4.1. Anket Tasarımı ve Veri Seti Oluşturma Süreci

Çalışmada kullanılan anket öznel iyi oluş bileşenlerinin (mutluluk ve yaşam doyumu), demografik değişkenlerden (yaş, cinsiyet, eğitim, medeni hal, çocuk sayısı), ekonomik değişkenlerden (gelir, işsiz kalmama süresi, maddi yardımlar, ulaşılmak istenen gelir ve aylık gelir arasındaki fark, aylık gelir ve ortalama gelir arasındaki fark) ve ekonomik olmayan değişkenlerden (sosyal ilişkiler, dini eğilim, sosyal ve kültürel faaliyetler, sağlık ve kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyet, çalışma ortamı memnuniyeti) nasıl etkilendiğini görmek amacıyla düzenlenmiştir.

Tablo 2. Değişken Tablosu

DEĞİŞKENLER	
Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler
Mutluluk (1-7)	Cinsiyet (1-0)
Yaşam Doyumu (1-10)	Yaş (18-65)
	Medeni Hal (4-0)
	Çocuk Sayısı (0-∞)
	Dini Eğilim (1-0)
	Eğitim Durumu (0-5)
	Yapılan Maddi Yardımın Büyüklüğü (0-+∞)
	Eğlenceye Ayrılan Zaman (1-0)
	Kamu Hizmetlerinden Duyulan Memnuniyet (5-0)
	Çalışma Ortamından Duyulan Memnuniyet (3-0)
	Aylık Gelir Miktarı (0-∞)
	Gelirden Duyulan Memnuniyet (3-0)
	İşsiz Kalmama Süresi (2-0)
	Kişinin Yaptığı Maddi Yardım Miktarı (3-0)
	Aylık Gelir ve Ortalama Gelir Arasındaki Fark (-∞-+∞)
	Aylık Gelir ve Kişiyi Mutlu Edecek Minimum Gelir Miktarı Arasındaki Fark (-∞-+∞)

Çalışmada kullandığımız toplam 42 sorudan ve 7 bölümden oluşan anket sadece Türkiye’de yaşayan bireylere uygulanmıştır. Bu bölümler, kişisel bilgiler, gelir ve çalışma durumu, enflasyon ve işsiz kalmama süresi, riskten kaçma, mutluluk ve yaşam doyumu, nevrozizm ve sosyal ilişkililerdir. Bu anketten elde edilen verilerin tamamı çalışmada kullanılmamıştır. Anketlerin katılımcılara ulaştırılması için Google Drive üzerinden bir soru formu oluşturulmuş ve anketin dağılımı Facebook, elektronik posta grupları ve diğer sosyal medya araçları aracılığıyla yapılmıştır. Buna ek olarak çeşitli kamu kurumlarına da anketler baskı formunda dağıtılarak veri toplama sürecine devam edilmiştir. Veri toplama süreci 2014 yılı Kasım ayının ilk haftasında başlamış ve 2014 yılı Aralık ayının son haftasında bitmiştir. Bu süre zarfında 662 kişiye ulaşılmıştır fakat eksik verilerin olması sebebiyle 622 kişiye ait

veriler kullanılmıştır. Ankete katılan kişilere ait sosyal, demografik ve ekonomik bilgiler Tablo 3 aracılığı ile özetlenmiştir.

Tablo 3. Veri Seti ile İlgili İstatistik Bilgiler

Değişkenler	Yüzelik Dağılım
Mutluluk Seviyelerinin Dağılımı	1 %1 3 %15 5 %30 7 %3 2 %4 4 %35 6 %12
Yaşam Doyumu Seviyelerinin Dağılımı	1 %4 4 %12 7 %16 2 %3 5 %20 8 %12 3 %7 6 %15 9 %7 10 %4
Cinsiyet	Kadın %49 Erken %51
Yaş	Minimum 18 Maksimum 65
Medeni Durum	Bekar %25 İlişkisi Var %5 Evli %66 Boşanmış %3 Eşi Vefat Etmiş %1
Çocuk Sayısı Dağılımı	Katılımcıların %43,6'sının Çocuk Sayısı 0 Katılımcıların %18,2'sinin Çocuk Sayısı 1 Katılımcıların %26,7'sinin Çocuk Sayısı 2 Katılımcıların %8,5'inin Çocuk Sayısı 3 Katılımcıların %2,1'inin Çocuk Sayısı 4 Katılımcıların %1'inin Çocuk Sayısı 5
Dini Eğilim	Katılımcıların %31,5'i haftada en az 1 defa dini bir etkinlikte bulunmaktadır. Katılımcıların %68,5'inin dini etkinliklere katılma sıklığı bir haftadan daha fazladır.
Eğitim Durumu	İlköğretim %7 Lise %7 Ön Lisans %5 Lisans %58 Yüksek Lisans %16 Doktora %7
Yapılan Maddi Yardım Miktarı	Katılımcıların %1'inin bir yıl içerisinde yapmış olduğu maddi yardımları değeri 100 TL'nin altındadır. Katılımcıların %7,2'sinin bir yıl içerisinde yapmış olduğu maddi yardımları değeri 100 TL ile 1.000 TL arasındadır. Katılımcıların %45,8'inin bir yıl içerisinde yapmış olduğu maddi yardımları değeri 1.000 TL ile 5.000 TL arasındadır. Katılımcıların %46'sının bir yıl içerisinde yapmış olduğu maddi yardımları değeri 5.000 TL'nin üzerindedir.

Eğlenceye Ayrılan Zaman	Katılımcıların %22,3'ü haftada en az bir defa kendini eğlendiren bir aktiviteye katılmaktadır. Katılımcıların %77,7'sinin kendinin eğlendiren aktivitelere katılma sıklığı bir hafanın üzerindedir.
Kamu Hizmetlerinden Duyulan Memnuniyet	Katılımcıların %6,1'inin kamu hizmetlerinden duyduğu memnuniyetin derecesi 0'dır. Katılımcıların %24,1'inin kamu hizmetlerinden duyduğu memnuniyetin derecesi 1'dir. Katılımcıların %20,9'unun kamu hizmetlerinden duyduğu memnuniyetin derecesi 2'dir. Katılımcıların %48,9'unun kamu hizmetlerinden duyduğu memnuniyetin derecesi 3'dür.
Çalışma Ortamı Memnuniyeti	Oldukça Memnunum %9 Memnunum %43 O Kadar da Memnun Değilim %35 Memnun Değilim %13
Gelir Dağılımı Durumu	0-849 TL %3 850-1180 TL %11 1181-1550 TL %6 1551-2060 TL %10 2061-3850 TL %57 3850 TL ve üstü %13
Gelirden Duyulan Memnuniyeti	Oldukça Memnunum %4 Memnunum %27 O Kadar da Memnun Değilim %35 Memnun Değilim %34
İşsiz Kalmama Süresi	Katılımcıların %21,4'ü hiç işsiz kalmamıştır. Katılımcıların %28'i 1 yıldan daha az bir süre işsiz kalmıştır. Katılımcıların %50,6'sı 1 yıl ve daha uzun süre işsiz kalmıştır.
Çalışma Ortamı Memnuniyeti	Oldukça Memnunum %9 Memnunum %43 O Kadar da Memnun Değilim %35 Memnun Değilim %13
Aylık Gelir ile Ortalama Gelir Arasındaki Fark	Katılımcıların %39'unun geliri ortalama gelir miktarının üzerindedir. Katılımcıların %61'inin geliri ortalama gelir miktarının altındadır.
Aylık Gelir ve Kişiyi Mutlu Edecek Minimum Gelir İlişkisi	Aylık Gelir>Kişiyi Mutlu Edecek Minimum Gelir %5,14 Aylık Gelir=Kişiyi Mutlu Edecek Minimum Gelir %4,01 Aylık Gelir<Kişiyi Mutlu Edecek Minimum Gelir %90,08

4.2. Ekonometrik Modeller ve Tahmin Sonuçları

Mutluluk seviyesinin bağımlı değişken olduğu modellerden elde edilen analiz sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 4. Mutluluk Seviyesinin Bağımlı Değişken Olduğu Modeller

Sıralı Probit	Modellere Ait Katsayılar ve p-değerleri					
	MM1	MM2	MM3	MM4	MM5	MM6
Değişkenler						
Cinsiyet	*0,22 (0,01)	*0,2 (0,01)	*0,23 (0)		*0,2 (0,01)	**0,16 (0,06)
Yaş		**0,01 (0,05)		**0,01 (0,03)	***0,009 (0,08)	*0,012 (0,01)
Çocuk Sayısı	**0,084 (0,04)					
Medeni Hal	*0,16 (0)	0,14 (0)	*0,13 (0)	*0,13 (0)	*0,13 (0,002)	**0,15 (0,02)
Dini Eğilim	*0,18 (0,04)	***0,17 (0,06)	*0,26 (0)	*0,23 (0,01)	*0,27 (0,003)	
Eğitim			*0,10 (0)	*0,09 (0,01)	**0,094 (0,02)	
Gelir Mem.	*0,13 (0,01)	*0,13 (0,01)	*0,14 (0)	*0,13 (0,01)		
Kamu Hizmetleri	*0,09 (0,04)	**0,09 (0,04)	**0,09 (0,03)	***0,08 (0,07)	*0,11 (0,01)	
Çalışma Ort. Mem.	*0,17 (0)	*0,18 (0)	*0,17 (0)	*0,2 (0)	*0,22 (0)	
İşsizlik	*0,12 (0,01)	0,12 (0,02)	*0,12 (0,01)	*0,14 (0)	**0,12 (0,02)	**0,11 (0,02)
Eğlence	**0,21 (0,04)	**0,21 (0,04)	*0,24 (0,01)		**0,22 (0,003)	***0,25 (0,08)
Hayır İşlerine Ayrılan Miktar	*0,2 (0)	*0,2 (0)				
Aylık Gelir					0,03 (0,18)	
Aylık Gelir ve Ortalama Gelir Arasındaki Fark						***0,006 (0,08)

Aylık Gelir ve Mutlu Edecek Minimum Gelir Arasındaki Fark						*-0,08 (0,003)
Gözlem Sayısı	622	622	622	622	622	622

Not: Yukarıdaki tabloda *%1'lik, ** %5'lik, ***%10'luk anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içerisindeki değerler ise p-değerleridir.

Yaşam Doyumu seviyesinin bağımlı değişken olduğu modellerden elde edilen analiz sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 5. Yaşam Doyumu Seviyesinin Bağımlı Değişken Olduğu Modeller

Sıralı Probit	Modellere Ait Katsayılar ve p-değerleri					
	YDM1	YDM2	YDM3	YDM4	YDM5	YDM6
Değişkenler						
Cinsiyet	*0,32 (0)	*0,3 (0)	*0,28 (0)	*0,3 (0)	*0,29 (0)	*0,3 (0)
Yaş			*-0,014 (0)	*-0,01 (0)	**0,01 (0,02)	*-0,01 (0)
Çocuk Sayısı	*-0,12 (0)	*-0,11 (0)				
Medeni Hal	*0,16 (0)	0,18 (0)	*0,14 (0)			*0,14 (0)
Dini Eğilim	*0,23 (0,01)	*0,25 (0)	**0,19 (0,04)	*0,22 (0,01)	**0,2 (0,03)	0,37 (0)
Eğitim		*0,09 (0,01)				
Gelir Memnuniyeti					***0,09 (0,08)	
Kamu Hizmetleri	*0,16 (0)		*0,17 (0)			
Çalışma Ort. Mem.		*0,21 (0)	*0,22 (0)	*0,23 (0)	*0,21 (0)	
İşsizlik				0,25 (0)	0,27 (0)	
Eğlence		*0,28 (0)	*0,3 (0)	*0,22 (0,03)	**0,21 (0,03)	*0,33 (0)
Hayır İşlerine Ayrılan Miktar	*0,21 (0)	*0,21 (0)	*0,26 (0)	*0,2 (0)	*0,23 (0)	

Aylık Gelir	**0,06 (0,02)			**0,06 (0,02)		
Aylık Gelir ve Ortalama Gelir Arasındaki Fark						***0,005 (0,09)
Aylık Gelir ve Mutlu Edecek Minimum Gelir Arasındaki Fark						*-0,12 (0)
Gözlem Sayısı	622	622	622	622	622	622

Not: Yukarıdaki tabloda %1'lik, ** %5'lik, ***%10'luk anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içerisindeki değerler ise p-değerleridir.

4.3. Tahmin Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Bağımlı değişkenler olan yaşam doyumu ve mutluluk sıralı yapıya sahip olduğu için sıralı probit (ordered probit)¹ tahmin yöntemi kullanılarak modeller tahmin edilmiştir. Her iki bağımlı değişken için yapılan analizlerden elde edilen sonuçlar gelir değişkeni hariç olmak üzere niteliksel ve istatistiki olarak paralellik göstermiştir. Cinsiyet, medeni hal, eğitim seviyesi, dini eğilim, eğlenceye ayrılan zaman, işsiz kalmama süresi, gelirden ve kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyet gibi niteliksel değişkenler kategorik değişken olarak (0,1,2,3 gibi) analize dahil edilmiştir. Öncelikle kişinin cinsiyetinin kadın olması mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını artırmaktadır. Bu durum kadınların hem negatif hem de pozitif durumlara verdikleri tepkilerin erkeklere göre daha şiddetli olmasıyla açıklanabilir. Tenaglia (2007: 15) kadınların erkeklerden daha mutlu olduğunu bunun nedenini de kadınların hem yaşadıkları mutluluğu hem de mutsuzluğu erkeklerden daha çok hissetmelerine bağlamıştır. Yani aynı kötü veya iyi durum karşısında erkeklerin verdikleri tepkiler kadınlara göre daha zayıftır. Bu durum genel mutluluk seviyesinin kadınlar için daha yüksek çıkmasına yol açmaktadır. Tablo 6'de de görüldüğü üzere kadınların hem

1 Probit yöntemi bağımlı değişkenin 2 kategori (örneğin, 0-1 olduğu) modellerde kullanılmaktadır. Sıralı (ordered) Probit yöntemi ise bağımlı değişkenin ikiden fazla sıralı yapıya (0-1-2 veya 1-2-3 vb. gibi) sahip olduğu modellerde kullanılmaktadır. Bu çalışmada bağımlı değişkenlerimiz olan yaşam doyumu 10 kategori, bir diğer bağımlı değişkenimiz olan mutluluk ise 7 kategoridir. Bu nedenle çalışmanın analiz kısmında Sıralı (ordered) Probit Model kullanılmıştır.

ortalama yaşam doyumu hem de ortalama mutluluk seviyesi bu çalışmada kullanılan verilere göre erkeklerden daha yüksektir.

Tablo 6. Cinsiyetlere Göre Ortalama Yaşam Doyumu ve Ortalama Mutluluk

Cinsiyet	Ortalama Yaşam Doyumu (1-10)	Ortalama Mutluluk (1-7)
Kadın	4,92	3,38
Erkek	4,56	3,26

Kişinin yaşında meydana gelen artış mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını azaltmaktadır. Bu etkinin nedenleri zaman içinde yaş ilerledikçe artan kaygı, stres, maddi problemlerle baş etme zorunluluğu ve ilerleyen yaşla beraber ortaya çıkan sağlık problemleri olabilir. Buna ek olarak kişinin yaşı ilerledikçe hayattan beklentilerinin azalması ve yaşam memnuniyetinin düşmesi de ortaya çıkan bu negatif etkinin açıklayıcısı olabilir.

Kişinin sahip olduğu çocuk sayısında meydana gelen artış mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını azaltmaktadır. Bu durum çocuk sayısında meydana gelen artışın bireyi hem maddi (eğitim vb. masraflar) hem de özellikle ergenlik döneminde manevi olarak negatif yönde etkilemesiyle açıklanabilir. Gelişmiş ülkelerde çocuk sayısının kişinin mutluluğunu negatif olarak etkilediği gözlemlenirken az gelişmiş ülkelerde ise çocuk sayısının kişinin mutluluğunu pozitif olarak etkilediği gözlemlenmiştir. Bu çelişkili durum az gelişmiş ülkelerde çocukların aile bütçesine olan katkısıyla, diğer taraftan gelişmiş ülkelerdeki çocuk sayısındaki artışın ise çocuk yetiştirme masrafları dolayısıyla ailelerin bütçesini ciddi şekilde negatif olarak etkilemesiyle açıklanabilir (Peiro, 2006: 357).

Kişinin evli olması ya da bir birlikteliğinin olması mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını artırmaktadır. Bunun nedeni bireyin sosyal bir varlık olması ve özellikle aile bağları ve/veya partnerleri aracılığıyla dâhil oldukları çeşitli sosyal ağlar sayesinde daha güvenli ve mutlu hissetmeleridir. Bu görüş Peiro (2006) ve Diener vd. (1999) tarafından da desteklenmektedir. Yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre evli insanların yaşamdan duydukları memnuniyet bekarlardan daha fazladır. Hatta evli insanlar boşanmış, dul kalmış ya da hiç evlenmemiş kişilerden daha mutludurlar (Peiro, 2006: 358; Diener vd., 1999: 289). Tenaglia (2007: 29) da yaptığı çalışmada evliliğin kişilerin mutluluğunu pozitif yönde etkilediğini ifade etmiştir.

Eğitim seviyesinde meydana gelen artış, kişinin mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını artırmaktadır. Eğitim seviyesinde meydana gelen artış, özellikle gelir seviyesinde artışa neden olduğu için gelire bağlantılı olarak mutluluk ve yaşam doyumu seviyesini de olumlu yönde etkilemektedir. Diğer taraftan kişinin eğitim seviyesinin yükselmesi, farklı ilgi alanları bulması ve kendini geliştirebileceği bir çevre edinme fırsatı yakalama olasılığı yarattığı için de mutluluk seviyesi üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır. Blanchflower ve Oswald (2004) yaptıkları çalışmada eğitim seviyesinin öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin pozitif olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Blanchflower ve Oswald (2004: 1371) bu durumu eğitim seviyesi arttıkça artan gelir seviyesine bağlamaktadırlar.

Gelir memnuniyetinde meydana gelen bir artış, kişinin mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını artırmaktadır. Kişinin gelirinden duyduğu memnuniyet, ulaşmak istediği hedeflerine yakınlığı ile ilişkili ve bu nedenle mutluluğu üzerinde olumlu etki yaratmaktadır.

Çalışma ortamından ve kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyette meydana gelen bir artış, kişinin mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını artırmaktadır. Kamusal hizmetlerden duyulan memnuniyetin yarattığı olumlu etkinin nedeni kişinin yaşadığı toplumdaki refah göstergelerinden biri olan sağlık, ulaşım vb. kamu hizmetlerinden sağladığı haz nedeniyle kişinin içinde bulunduğu toplumdan ve dolayısıyla yaşadığı hayattan duyduğu memnuniyeti etkileyerek mutluluk seviyesini artırmasıdır.

Kişinin işsiz kalmama süresinin az olması kişinin mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını artırmaktadır. Kişinin daha önce işsiz kalmamış olmasının mutluluğu üzerinde yarattığı pozitif etkinin nedenleri işsiz kalmadığı için kişinin kendini yeterli ve daha güvende hissetmesi, ihtiyaçlarını karşılamak için başka birinin yardımına ihtiyaç duymaması ve işsizliğin yarattığı negatif etkilere maruz kalmayarak psikolojik olarak daha iyi hissetmesi olarak sıralanabilir. Tenaglia (2007) yaptığı çalışmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Tenaglia (2007)'ya göre işsizliğin maliyeti sadece kaybedilen gelir değildir. İşsizliğin aynı zamanda manevi maliyeti de bulunmaktadır. Söz konusu manevi maliyet kişinin özgüvenini ve özsaygısını azaltarak sosyal ilişkilerine ve içinde bulunduğu toplumdaki kimliğine zarar vererek öznel iyi oluşu üzerinde dolaylı olarak negatif bir etki ortaya çıkarabilir (Tenaglia, 2007: 20).

Kişinin haftada en az bir defa dini bir aktiviteye katılması mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını artırmaktadır. Bunun nedeni dini yönden inançlı olan kişilerin hem günlük

işlerden kaynaklanan problemlere hem de ciddi krizlere verdikleri tepkilerin inançlı olmayanlara göre daha olumlu olmasıdır. Bu konuyla ilgili “Gallup Organization” tarafından yapılan çalışmada, dini inancı güçlü olan ve olmayanlar arasında yapılan karşılaştırmada dini inancı güçlü olan bireylerin dini inancı zayıf olanlara göre iki kat daha fazla “çok mutluyum” (very happy) seçeneğini işaretledikleri gözlemlenmiştir (Myers ve Diener, 1995: 14). Ayrıca dini olarak aktif olanların katıldıkları etkinlikler vb. de sosyal olarak kendilerini iyi hissetmelerine neden olmaktadır.

Kişinin haftada en az bir defa kendini eğlendiren bir aktiviteye katılması kişinin mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını artırmaktadır. Bunun nedeni kişinin kendini eğlendiren aktivitelere katılımının doğal olarak mutluluk seviyesini ve yaşam doyumunu olumlu yönde etkilemesidir. Ayrıca arkadaşları veya ailesiyle geçirdiği zaman dilimi sağlam sosyal ilişkiler geliştirmesine yol açarak kişinin psikolojisini olumlu yönde etkilemektedir.

Hayır işlerine ayrılan miktarda meydana gelen artış kişinin mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını artırmaktadır. Kişinin başkasına yardım edebilecek durumda olması hem kişinin kendini çevresindeki insanlar için önemli hissetmesine yol açmakta hem de yaşadığı toplumun bir parçası gibi hissedip başkaları üzerinde olumlu etkiler yarattığını düşünmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla hayır işlerine ayrılan miktarda meydana gelen artış bireyin psikolojisini olumlu yönde etkilemekte ve mutluluk seviyesinin artmasına yol açmaktadır.

Gelirde meydana gelen artış mutluluk seviyesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı değilken yaşam doyumu üzerinde istatistiki olarak anlamlıdır. Dolayısıyla aylık gelir miktarında meydana gelen artış sadece daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını artırmaktadır. Bu analizdeki en önemli noktalardan biri, gelir faktörünün öznel iyi oluşun iki farklı bileşeni üzerinde farklı etkiler yaratmasıdır.

Aylık gelir ve ortalama gelir arasındaki fark arttıkça (aylık gelir ortalama gelirden büyük iken) kişinin mutlu olma olasılığı ve daha yüksek bir yaşam doyumuna sahip olma olasılığı artmaktadır. Yani kişinin geliri ortalama gelirin üzerine çıktıkça bu mutluluk seviyesini ve yaşam doyumunu olumlu yönde etkilemektedir. Analiz sonuçlarına göre aylık gelir ve kişiyi mutlu edecek minimum gelir arasındaki fark arttıkça (aylık gelir kişiyi mutlu edecek minimum gelirden küçük ise) yani kişi kendini mutlu edeceğine inandığı gelirden uzaklaştıkça mutlu olma olasılığı ve daha yüksek bir yaşam doyumuna ulaşma olasılığı azalmaktadır.

Özetle, yaşam doyumu üzerinde etkili iken mutluluk seviyesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı değildir. Diğer taraftan kişinin gelirinin ortalama

gelirden fazla olması istatistiki olarak kişinin mutluluğu üzerinde etkilidir. Yani kişi mutlak gelirini değil görelî gelirini önemsemektedir. Mutlak gelirin önemli olmadığına dikkat çeken bir başka nokta da gelir miktarı mutluluk üzerinde etkili değilken gelirden duyulan memnuniyetin mutluluk seviyesini olumlu yönde etkilemesidir.

Gelirde meydana gelen artışın, mutluluk seviyesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı olmamasının nedenlerinden diğerleri ise kişinin gelirine adaptasyon sağlaması ve gelir arttıkça artan daha çok gelir elde etme isteğidir. Bu durumun göstergelerinden biri olarak kişinin sahip olduğu gelir arttıkça kendisini mutlu edeceğine inandığı minimum gelirin de artmasını gösterebilir ve bu durum Tablo 7’den incelenebilir. Tablo 7’de kişilere kendilerini mutlu edecek minimum gelir miktarının ne kadar olduğu sorulmuş ve kişilerin gelirleri arttıkça kendilerini mutlu edeceğine inandıkları gelir miktarına verdikleri cevabın da arttığı gözlemlenmiştir. Bunun nedeni kişilerin gelirlerine adaptasyon sağlamış olmalarıdır.

Tablo 7. Artan Gelir Elde Etme İsteği

Gelir Grupları	Kişiyi Mutlu Edecek Ortalama Minimum Gelir	Aralıktaki Kişi Sayıları (Toplam: 622)
0-560 TL Aralığı	1.222 TL	8
561-950 TL Aralığı	2.122 TL	29
951-1.780 TL Aralığı	2.924 TL	89
1.781-2.480 TL Aralığı	4.385 TL	149
2.481-2.900 TL Aralığı	5.164 TL	133
2.901-3.700 TL Aralığı	5.546 TL	132
3.701-5.000 TL Aralığı	8.038 TL	51
5.001-6.500 TL Aralığı	5.761 TL	18
6.500 TL ve Üstü	6.716 TL	13

Kişilerin gelir gruplarında artış oldukça kendilerini mutlu edeceklerine inandıkları minimum gelir miktarı da artmaktadır. Fakat aylık geliri 5.000 TL’yi geçen kişilerin kendilerini mutlu edeceklerini düşündükleri minimum gelir seviyesinde bir azalma meydana gelmektedir. Bu durum kişinin doyuma ulaşmaya başlamasıyla ilişkilendirilebilir.

Kişinin aylık gelirinden kendini mutlu edecek minimum geliri çıkardığımızda oluşan fark arttıkça (aylık gelir minimum gelirden küçük ise) yani kişi kendini mutlu edecek minimum gelirden uzaklaştıkça mutluluk seviyesi ve yaşam doyumu negatif olarak etkilenmektedir. Bu durum Tablo 8’de de net olarak görülmektedir.

Tablo 8. Aylık Gelir ve Kişiyi Mutlu Edecek Minimum Gelir Arasındaki İlişkinin Mutluluk ve Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi

Gruplar	Mutluluk Ortalaması	Yaşam Doyumu Ortalaması	Kişi Sayısı
Kendini mutlu edecek minimum gelirin, aylık gelirinden daha fazla olduğunu söyleyenler	4,29	5,65	565
Kendini mutlu edecek minimum gelirin aylık gelirine eşit olduğunu söyleyenler	4,57	6,46	25
Kendini mutlu edecek minimum gelirin, aylık gelirinden daha az olduğunu söyleyenler	4,74	6,9	32

Sonuç

Bu çalışmada öznel iyi oluş bileşenleri olan mutluluk ve yaşam doyumu kavramlarının, gelir başta olmak üzere çeşitli ekonomik, sosyal ve demografik faktörlerden nasıl etkilendiği üzerinde durulmuştur. Çalışmada anket yöntemi kullanılmış ve bu yöntemle elde edilen veriler sıralı probit (ordered probit) yöntemiyle tahmin edilmiştir. Ankete 662 kişi katılmış fakat analizler 622 kişinin verileri ile yürütülmüştür. Modelde kullanılan bağımsız değişkenler olan yaşam doyumu ve mutluluk için ayrı ayrı 6 farklı model kurulmuş ve modellerden elde edilen sonuçların gelir değişkeni hariç olmak üzere diğer değişkenlerin niteliksel olarak oldukça benzer olduğu gözlemlenmiştir. Modellerde kullanılan bağımsız değişkenler; cinsiyet, yaş, kişinin sahip olduğu çocuk sayısı, eğitim seviyesi, medeni hal, aylık gelir miktarı, gelir memnuniyeti, çalışma ortamı memnuniyeti, dini eğilim, eğlenceye zaman ayırma, aile ve arkadaşlarla geçirilen zaman, sağlık ulaşım vb. kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyet, işsiz kalmama süresi, aylık gelir ve ortalama gelir arasındaki fark ve aylık gelir ile kişiyi mutlu edecek minimum gelir arasındaki fark olarak sıralanabilir.

Kişinin cinsiyetinin kadın olması mutluluk ve yaşam doyumunu olumlu yönde etkilemektedir. Diğer taraftan kişinin yaşında ve çocuk sayısında meydana gelen artış yaşam doyumunu ve mutluluk seviyesini olumsuz yönde

etkilemektedir. Çalışma ortamından, gelirden ve kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyette meydana gelen artış, yaşam doyumunu ve mutluluk seviyesini olumlu yönde etkilemektedir. Analiz sonuçlarından elde edilen bilgiye göre kişinin eğitim seviyesinde meydana gelen artış gelir artışına neden olduğu için yaşam doyumu ve mutluluk seviyesi üzerindeki etkisi olumlu yöndedir. Kişinin haftada en az bir defa dini ya da kendini eğlendiren bir etkinliğe katılmasının yaşam doyumu ve mutluluk seviyesi üzerindeki etkisi pozitifdir. Ayrıca kişinin hayır işlerine ayırdığı miktarda meydana gelen artışın yaşam doyumu ve mutluluk seviyesi üzerindeki etkisi olumlu yöndedir. Gelir değişkeninin mutluluk seviyesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı olmadığı, yaşam doyumu üzerinde ise istatistiki olarak anlamlı olduğu gözlemlenmiştir. Gelir değişkeninin mutluluk seviyesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı olmaması çeşitli teorilerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Bunlardan biri görece gelir kavramı ve karşılaştırma etkisidir. Yani kişiler sahip oldukları mutlak geliri değil, kendilerini diğer kişilerle karşılaştırdıklarında sahip oldukları gelirin büyüklüğünü önemsemektedirler. Bir bireyin gelirinin çok yüksek olması herkesin gelirinin çok yüksek olduğu bir çevrede kişiyi mutlu etmeye yetmemektedir. Kişi herkesin kendisinden maddi olarak daha kötü olduğu bir çevrede ise mutlak olarak geliri gerçekten yüksek olmasa da mutlu olabilmektedir. Kişinin kendini karşılaştırdığı referans grubun standartlarının o kişiden yüksek olması da bireyi mutsuz etmektedir. Mutluluk kavramının doğası gereği, heterojen bir yapıya sahip olması ve kimilerinin mutluluk tanımını içerisinde gelir kavramının bulunmaması da gelir faktörünün mutluluk seviyesi üzerinde etkili olmamasını açıklamaya çalışan teorilerden biridir. Bir diğer teori ise artan aspirasyon seviyesi ve adaptasyon yeteneğidir. Bu durum kişinin gelirinde bir artış meydana geldiğinde geçici olarak kişinin kendini mutlu hissetmesi fakat zamanla bu gelir seviyesine adaptasyon sağladığı için gelirin mutluluk üzerindeki etkisinin yok olmasıdır. Ayrıca kişi gelirine adaptasyon sağlarken tüketim alışkanlıklarını da değiştirdiği için artan aspirasyon seviyesi nedeniyle daha çok gelir elde etmek istemeye de devam etmektedir. Aylık gelir ve ortalama gelir arasındaki fark (aylık gelirden ortalama geliri çıkardığımızda oluşan fark) değişkeninde (aylık gelir ortalama gelirden büyük ise) meydana gelen artışın yaşam doyumu üzerindeki etkisi pozitifdir. Aylık gelirin ortalama gelirden fazla olması kişiyi olumlu yönde etkilemektedir. Kişinin gelirinin kendini mutlu edecek minimum gelir noktasına yaklaşması ve bu noktayı aşması mutluluk seviyesini olduğu gibi yaşam doyumu seviyesini de olumlu yönde etkilemektedir.

Kaynakça

- Alexandrova, Anna (2005), "Subjective Well-Being and Kahneman's 'Objective Happiness'", *Journal of Happiness Studies*, 6: 301-324.
- Blanchflower, David G. ve Andrew. J. Oswald (2004), "Well-Being Over Time in Britain and the USA" *Journal of Public Economics*, 88: 1359-1386.
- Carbonell, A. Ferrer-i (2005), "Income and Well-Being: An Empirical Analysis of the Comparison Income Effect", *Journal of Public Economics*, 89: 114-140.
- Diener, Ed (1984), "Subjective Well-Being", *Psychological Bulletin*, 95 (3): 542-575.
- Diener, Ed, Eunkook M. Suh, Richard E. Lucas ve Heidi L. Smith (1999), "Subjective Well-Being: Three Decades of Progress", *Psychological Bulletin*, 125 (2): 276-302.
- Diener, Ed, Christie Napa Scollon ve Richard E. Lucas (2004), "The Evolving Concept of Subjective Well-Being: The Multiaceted Nature of Happiness", *Advances in Cell Aging and Gerontology*, 15: 187-219.
- Diener, Ed ve Martin E. P. Seligman (2004), "Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being", *Psychological Science in the Public Interest*, 5 (1): 1-33.
- Easterlin, Richard (1974), "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence", David, Paul Allan ve Melvin Warren Reder (Ed.), *Nations and Households in Economic Growth* (New York: Academic Press): 89-125.
- Easterlin, Richard (1995), "Will Raising the Incomes of All Increase the Happiness of All?" *Journal of Economic Behavior and Organization*, 27: 35-47.
- Easterlin, Richard ve Laura Angelescu (2009), "Happiness and Growth the World Over: Time Series Evidence on the Happiness-Income Paradox", *IZA Discussion Paper*, No: 4060.
- Frey, Bruno S. ve Alois Stutzer (2002), "What can Economists Learn from Happiness Research?", *Journal of Economic Literature*, 40 (2): 402-435.
- Kahneman, Daniel ve Angus Deaton (2010), "High Income Improves Evaluation of Life but Not Emotional Well-being", *Proceedings of the National Academy of Sciences in the United States of America*, 107: 16489-16493.
- Layard, Richard (2005), "Happiness and Public Policy", *LSE Health and Social Care Discussion Paper No: 14*.
- Myers, David G ve Ed Diener (1995), "Who is Happy", *Psychological Science*, 6 (1): 10-17.
- Oishi, Shigehiro, Jesse Graham, Selin Kesebir ve Iolanda Costa Galinha (2013), "Concepts of Happiness Across Time and Cultures", *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39 (5): 559-577.
- Pavot, William ve Ed Diener (1993), "Review of the Satisfaction With Life Scale", *Psychological Assessment*, 5 (2): 164-172.
- Peiro, Amado (2006), "Happiness, Satisfaction and Socio-economic Conditions: Some International Evidence", *The Journal of Economics*, 35: 348-365.
- Proto, Eugenio ve Aldo Rustichini (2013), "A Reassessment of the Relationship Between GDP and Life Satisfaction", *PlosOne*, 8 (11): 1-10.
- Rojas, Mariano (2007), "Heterogeneity in The Relationship Between Income and Happiness: A Conceptual-Referent-Theory Explanation", *Journal of Economic Psychology*, 28: 1-14.
- Stevenson, Betsey ve Justin Wolfers (2008), "Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox", *IZA Discussion Paper*, No: 3654.

- Scitovsky, Tibor (1974), *The Joyless Economy: An Inquiry into Human Satisfaction and Consumer Dissatisfaction* (Oxford Press).
- Şeker, Murat (2011), "Mutluluk Ekonomisi", *Sosyoloji Konferansları*, 39: 115-140.
- Tenaglia, Simone (2007), "Testing Theories on Happiness: A Questionnaire", Working Paper: 1-44, University of Tor Vergata, Roma.
- Veenhoven, Rutt (1996), "The Study of Life Satisfaction", Saris, Willem E., Ruut Veenhoven, Annette C. Scherpenzeel ve Brendan Bunting (Ed.), *Comparative Study of Satisfaction with Life in Europe* (Budapest: Eötvös University Press): 11-48.